

Att låta statyer av slavägare stå är att döma vissa liv som inte sörjbara

Genom ett omtag av historien, där relationen mellan då och nu ses som en process av värdering och omvärdering, av tolkning och omtolkning, kan vi göra upp med den strukturella rasism som fortfarande verkar i vårt samhälle, skriver **Rebecka Katz Thor**.

ems liv anses sörjbart? Det är den centrala frågan när filosofen Judith Butler diskuterar hur vi förstår, traderar och representerar krig, men det är också en fråga som bör ställas i den pågående debatten om vilka statyer som finns i våra gemensamma

offentliga rum. Det är en fråga som kommer ur en diskussion om hur en grundläggande etik och jämställdhet kan ställas mot normerande antaganden om vems historia som döms vara viktig i ett samhälle. Kanske inte främst genom vad som berättas eller visas upp, utan genom det som förpassas till historiens skuggsida och osynliggörs. Vad Butler lyfter fram är således att vi inte kan se det som inkluderas i ett visst ramverk som separerat från det som exkluderas från det. Vi, som samhälle och individer, kan med andra ord inte se på statyer av slavägare och koloniala makthavare och välja bort den aspekten av deras gärningar. Att låta dem stå är att döma vissa liv som inte sörjbara.

I en av de stora salarna på Museum of Natural History i New York finns ett diorama av en scen där den holländska ledaren Peter Stuyvesant visas köpa Manhattan av Lenape-stammen. Bilden som framställs är en transaktion, en lugn och kanske till och med ömsesidig handelssituation. Två män utgör de centrala figurerna, de flankeras på var sin sida av beväpnade män – en soldat med gevär och två män med yxor i handen, i bakgrunden syns en kvarn, hus och ett skepp, samt fler handelsmän och några kvinnor från Lenape-stammen.

Detta diorama har länge varit en huvudvärk för museet, det är både historiskt inkorrekt och skamlöst i sitt förskönnande av vinnarens historia. Fram till 2018 stod dioramats orörd och holländarnas blodiga övertagande av Manhattan från ett flertal stammar överskuggades av berättelsen om försäljningen för 24 dollar.

Men de senaste två åren möter museibesökaren en annan syn, dioramats kvar i sitt originalskick men blåstrat på glaset framför finns ett kritiskt omtag, med information som pekar ut stereotyper i avbildningen, misstag och missförstånd i den historiska avbildningen och det felaktiga i beskrivningen av detta som en fredlig händelse. Men ett diorama inne på ett museum är inte samma sak som en staty på ett torg.

De senaste veckorna har statyer rivits ned och ibland hamnat på havsbotten och i vissa fall har de flyttats av lokala myndigheter för att placeras på museum eller i magasin. Det senare framstår i bästa fall som ett ansvarstagande över historiska oförrätter och i sämsta fall som ett rent kappvänderi. I Sverige har krav framförts för att ta bort statyer av bland annat Carl von Linné och Louis De Geer. Argumentet mot dessa röster, både i Sverige och internationellt, är allt som oftast att om man tar bort dem så täcker vi över historien med implikationen att genom att låta dem stå så kan vi se hela historien.

Denna idé ter sig märklig på flera plan. För det första så finns det mig veterligen ingen staty, i alla fall inte i Sverige, som pryts med ett liknande omtag som dioramats i New York. Det vill säga: som det är nu så täcker vi redan över delar av historien. På statyn av De Geer berättas det helt enkelt inte att han var slavhandlare. Och även om statyn skulle kompletteras på något sätt, vilket är ett återkommande argument, så är en liten reflekterande plakett bredvid en två meter hög skulptur inte så synlig.

Den är inte påtaglig som informationen på dioramats glas, som bokstavligen är framför avbildningen och något

Vi, som samhälle och individer, kan inte se på statyer av koloniala makthavare och välja bort den aspekten av deras gärningar, skriver Rebecka Katz Thor. Foto: Alamy.com

besökaren ser igenom. I en museal kontext görs detta dessutom kanske enklare eftersom det är en annan typ av interaktion och möjlighet till reflektion, än i det offentliga rummet. Möjligen kan en ytterligare konstnärlig intervention skapa en öppning för omvärdering, men risken är stor att det blir en tom gest. För det andra så är detta med hela historien ett argument som används när det passar – över hela forna Östeuropa så förpassades statyer av Marx, Engels, Lenin och Stalin till historiens sophög efter kommunismens fall och samma sak har skett när samtida regimer fallit. Även Sverige har en diger historia av borttagna och nedsmälta kungastatyer.

I Kapstaden kastar fortfarande statyn över apartheidledaren Cecil Rhodes sin skugga, trots att statyn togs ned efter stora protester 2015. Skuggan målades dit gång på gång av lokala konstnärer. Sockeln lämnades tom, som för att visa på frånvaron av statyn, den har nu fått en ny funktion, den hyser performance och tal, och på så sätt har en makt-förskjutning skett – sockeln bär inte längre den koloniala historien utan dess motstånd. Samtidigt påvisar den spöklika skuggan en närvaro av ett djupare sår av ett historiskt övergrepp som inte försvann med statyn. Historien kan inte göras ogjord, men dess tradering kan inte heller stå fast och sockeln blir i sig som ett slags minnesmärke över de liv som tidigare inte värderats.

Ett liknande arbete kan sägas ha påbörjats i Sverige. I propositionen som ligger till grund för Sveriges nya kulturarslag slås det fast att kulturarv ska ses som en öppen process, då det "är det förlutnas spår i samtiden som skapas och omskapas löpande i legitimerande och institutionaliserande processer" och i linje med detta måste icke-handlingen att låta statyer stå också förstås som en sådan legitimering. Vidare menar propositionen att eftersom historien som sådan inte kan anpassas till samtida värderingar så måste fokus ligga på att låta det förlutna framträda i all sin komplexitet och där måste även historiska övergrepp och oförrätter rymmas. Hur detta ska göras, vilken form och uttryck det ska ta, i det offentliga rummet kvarstår att se.

Möjligheten finns att ta ett omtag om en nationell historieskrivning, att på riktigt se Sveriges koloniala förlutna för vad det är och på så sätt också omvärdera i dag vilka liv som anses sörjbara. Men det är en möjlighet som också kan gå förlorad och förbli ord på ett papper. Potentialen i dessa

formuleringar handlar i förlängningen om att göra upp med den strukturella rasism som fortfarande verkar i vårt samhälle. Att genom ett omtag av historien förändra samtiden, där relationen mellan då och nu inte ses som en kronologisk progression utan snarare en process av värdering och omvärdering, av tolkning och omtolkning. Detta utan att förneka faktiska historiska händelseförlopp – omtaget syftar snarare till att förstå hur historien verkar i oss, på ett individuellt och strukturellt plan.

Här kan vi höra ett eko av författaren James Baldwins syn på historien som något närvarande i oss, inte något som kan läsas om i en bok, utan något som styr våra val och handlingar. Historien lever i våra kroppar. Denna närvaro av det förlutna och hur detta påverkar hur vi agerar visar på vikten av att lyfta fram dessa frågor om kulturarv och synlighet i det offentliga rummet.

Det handlar om tillhörighet formulerat som ansvar och sörjbarhet. Tanken om att vi bär ett ansvar gentemot varandra, och i förlängning gentemot historien, har genom filosofihistorien bland annat behandlats som etisk fråga och som frågan om ett svar.

Det är således också en fråga om skuld, det vill säga om vi ser det som en fråga som kräver ett svar vilket samtiden är o villig att ge. Judith Butler följer denna filosofiska tradition och ställer frågan varför regeringar så ofta försöker kontrollera och reglera vem som sörjs i det offentliga eller inte. För henne är det tätt förbundet med både ett etiskt och politiskt omdöme och hur detta praktiseras. Här ställs möjligheten med kulturarvspropositionen på sin spets – hur kan dessa omdömen omsättas i en praktik? Hur kan vi, som samhälle, på riktigt ta tag i dessa frågor genom ett görande snarare än ett deklarerande?

Detta arbete måste prioriteras för att kunna genomföras. Ett konkret exempel på hur detta skulle kunna påbörjas är att stödja Göteborgs Internationella Konstbiennals arbete kring möjligheten att skapa ett monument till hägkomst av den svenska kolonialismen. Biennalen arbetar i två upplagor med utgångspunkt i den "Franska tomten" i Göteborg, vilket i dag är en intetsägandeplats men det var den frihandelszon som Frankrike fick år 1784 i utbyte mot ön St. Barthélemy som blev en svensk koloni.

Om biennalens projekt kan genomföras, trots deras knappa resurser, så blir monumentet det första av sitt slag i Sverige och kanske ett första steg mot en bredare berättelse om Sveriges historia i det offentliga. Musée du Louvre i Paris har nu lanserat ett liknande projekt: en öppen utlysning av ett gestaltungs-förslag för att hedra det franska slaveriets offer. Vilket visar på en internationell vilja att börja ta uti med nationella övergrepp samt behovet av en mer mångfacetterad historieskrivning.

En viktig skillnad mellan dessa två projekt är vem som initierat dem och vad det innebär. Huruvida det är ett curatoriskt projekt som drivs av en underfinansierad biennial eller om det är det nationella prestigemuseet spelar roll, både symboliskt och reellt. Det är dock inte givet vilket projekt som kan få störst verkan, finansiering och prestige kan lätt leda till storslagna men verkninglösa gester medan ett mindre projekt kan hårbärgera en större komplexitet och ha ett närmare samarbete med forskare, aktivister och intressegrupper och kanske, framför allt, också arbeta med frågan om vad ett sådant monument förväntas göra.

Är det ett tillägg eller en alternering? Ett synliggörande av en osynlig historia eller övertäckande av en tidigare ordning? Oavsett är det dags att värdera alla samtida och forna människoliv som lika sörjbara.

Rebecka Katz Thor
kulturdebatt@dn.se

Rebecka Katz Thor är fil dr i estetik och redaktör för fördjupning och reflektion på Statens konstråd.